

Folkemusikk for dummies – del III

I denne artikkelserien har du fått innblikk i en eksotisk og eksentrisk verden av norsk folkemusikk og norsk folkekultur. Med din nyervervede kunnskap kan du snike deg inn på en hvilken som helst folkemusikk og gammeldansfest. Du kan gli inn i det øldrakkende torader- eller hardingfeleelskende landskap som om du skulle vært født der. Men hvorfor skulle du være med på en slik fest? Hva er det som gjør disse festene til århundrets fester? Ikke bare finnes det fellesstevning¹, øldrinking², dyrking av miljøets spellemannshelter og merkelige skrønehistorier fra de tusen kappleiker og festivaler, men det finnes også dans og rytmisk ”spennende” vrikking. I riktige gamle dager danset man seg inn i en ekstase hvor bare du og folkemusikken fantes i en eneste stor symbiose!

Så vil du inn på en slik fest må du lære deg hvordan du kan bevege deg til disse fascinerende rytmene, for kan du ikke dette kommer det to staute spellemenn og hallingsparker deg lukt til nærmeste diskotek.

Av Vegar Vårdal

Hva slags vrikking og ”moves”³ er det som fenger, og hva får dem til å reise seg fra stolene og kaste seg ut på dansegulvet og hyle ting som ”det var som å høyre han faen sjølv” og ”ditta sko han Kjartil ha høyrd” med en tåre eller tre i øyekroken. For å skjønne dette må vi ta et lite dypdykk i historien, og tenke oss tilbake til brudeferden-i-Hardanger-tiden.

På den tiden var det lokale spellemenn som sørget for musikk og liv på lørdagskvelden. Hver bygd hadde en eller flere spellemenn, og det var på de tider som i dag at spellemennene spilte litt ulikt og hadde sin egen måte å forme slåttene⁴ på. Derfor hadde hver bygd sin egen lokale identitet⁵ på dansen og spillet. Selvsagt var dansen temmelig lik den dansen de hadde i nabobygda, men kanskje ikke helt lik. Jo lenger vekk du kom, jo mer ulik ble både dansen og musikken. Nå beskriver jeg en av de eldste danseformene i Norge, som kalle bygdedans – nettopp fordi den var⁶ unik i et lite lokalsamfunn. Men hvordan kan du skjønne at det er en bygdedans som danses på festen? Elementært min kjære Hulda/Knut⁷, dansen består kun av tre deler. Den første delen kalles vendingsdel – fordi man vender og vrir på seg selv og sin partner. For å ta et praktisk eksempel kan du ta tak i en annen person med din høyre hånd, sving denne personen under armen en gang – vips der gjorde dere nettopp en liten vendingsdel. Disse vendingsdelene varierer enormt fra bygd til bygd, distrikt til distrikt – og det er ofte på denne delen man kan stedfeste dansen. Neste del heter lausdansdel, fordi du har revet deg løs fra partneren og danser en liten stund for deg selv. Her er det populært å gjøre noen vanskelige sprell for å imponere den du danser med, og i vår kultur er det å gå ned og opp lenge og raskt veldig sexy – graow⁸. Når du har slått deg på hælen, snurret rundt til du er blitt blå i trynet, og avsluttet med hopping opp og ned til knærne dine nærmest kolapser – da er det på tide å ta sammen med partner igjen. Denne delen kalles samdansdel, fordi de danser sammen i ekstase etter den strevsomme lausdansdelen. En

¹ Det nærmeste man kan komme allsang i folkemusikken.

² Det kan hende at det drikkes noe annet også – men det er totalt uvesentlig!

³ Mitt forsøk på å prate deres språk – ikke helt vellykket, men men ... jeg er nok uhelbredelig folkemusikkfrelst.

⁴ Slått – ja, nå er det vel tredje gangen jeg er inno i dette! Slått er låt er melodi, ok?

⁵ Forskerord! Jeg strør om meg med slike ord så mye jeg klarer – deilig å bli oppfattet som en intellektuell forsker – ahhhh.

⁶ Nå er det vel noen av dere som stusser – er den ikke unik nå også? I dag har vi muligheten til å lære oss slangedans fra Tibet, via nettet – og dermed blir det ikke like unikt lenger ... selv om mannen fra Tibet er flinkere enn deg til å temme slanger samtidig som han danser cha-cha-cha.

⁷ Ta det navnet som står til det kjønnen du føler deg som.

⁸ OK da, det er ikke et typisk folkemusikkuttrykk – men det var meningen at det skulle låte som et løvebrøl, O du sexy menneske – graow.

måte å danse sammen på er å stå litt på siden av hverandre, guttens høyre hofta mot jentas venstre hofta, ta tak i livet på hverandre og legg den andre armen oppå den andres arm. Dette er den eldste formen for snu vi har i Norge, rundt og rundt på samme sted på gulvet. Om dere synes dette var litt vel gammeldags kan vi ta en variant som kom til Norge på begynnelsen av 1800-tallet, nemlig rundsnuen. Da står den ene partneren med beina litt fra hverandre – tyngden på begge føttene, plasserer så deg selv med høyre fot mellom partnerens bein og venstre fot utenfor på den siden du synes det virker mest naturlig⁹. Står du riktig kan dere begge to snu hodene til høyre, skyve det litt framover og – litt avhengig av høyde, form og lyst – gi hverandre et kyss midt på truten. Som dere skjønner kom denne måten å danse på inn som en vind på slutten av 1700-tallet i landene rundt Tyskland og Østerrike. Denne nye måten å bevege seg rundt på ble kalt å valse¹⁰, og ble etter hvert til den dansen vi i dag kjenner som vals. I stedet for å stå på stedet når du går rundt, beveger du deg i rommet i snuen. Dansen kalles rundsnu fordi nærmest hele dansen består i å gå rundt¹¹, og sammen med vals så hører danser som polka, reinlender og masurka til denne danseformen.

Det finnes andre danseformer i Norge, men jeg tror ikke disse er noe å bruke på folkemusikkfester. Å komme inn på en slik fest å synge Per Spellemann samtidig som man tar to steg til venstre og et til høyre¹², trekker verken mann- eller kvinnfolk. Du vil sannsynligvis bli båret til nærmeste ungdomslag, og bedt om å holde deg der til du kan oppføre deg som folk! Mer moderne dans¹³ enn runddans er ikke aktuelt, selv om du kan fugledansen aldri så bra.

Tror du at du kan noe om dans nå? Det er ikke så enkelt å lære bort dans med en liten artikkel, men jeg tror du kan akkurat nok til å framføre litt rytmisk ”spennende” vrikking på de aktuelle festene.

Dette er den norske av de norske dansene i hele verden, og jeg tror de fleste av dere kjenner den igjen. Her er lausdansdelen i bygdedansen tatt helt ut, og det er bare brifinga igjen. Danser slutter vanligvis med at utøveren sparker ned en hatt fra en pinne, ofte holdt av en utrolig vakker blond og blåøyd norsk kvinne i telebunad. Dansen blir kalt å danse laus, eller bare halling.

Mvh Vegar

Vegar Vårdal (f. 1975) er frilans folkemusiker og folkedanser. Han har også skrevet en del artikler og vært medforfatter på et par læreverk. Dette er hentet fra hans artikkelserie til Norsk Kulturarv i 2005. Vegar har jobbet mye med barn og unge, både i Norge og utlandet, og er veteran i Rikskonsertsammenheng.

Du kan lese mer om Vegar på hans hjemmeside: www.kultivator.no.

⁹ Oj – naturlig er ikke et helt bra ord. Er det virkelig ment fra naturens side at vi skal stå slik? Men jeg tolker det dit hen at dere faktisk forstår meg – så får heller min kjære far gi meg en påpakning når han har lest dette.

¹⁰ Betyr å snurre rundt eller rulle, kanskje ikke en nyttig kunnskap, men nå vet du i alle fall hvorfor volvo heter volvo.

¹¹ Jepp, det finnes unntak – og hva er det? Den første som gir meg svaret skal få flere klistremerker i posten!

¹² Dette er sangdans, noe som kom til Norge med Hulda Garborg på begynnelsen av 1900-tallet. Da hadde Hulda vært på Færøyene og sett en lignende danseform. Hulda mente at dette måtte være noe for oss, siden den ikke oppfordrer til drikk og hor – som kanskje pardansen oppfordrer til?

¹³ Som vi til århundreskifte kalte 1900-talls dans. Dette er norske folkelige danseformer av danser som tango, foxtrot, swing og jive.

Trivle (Jutullaget, Lydmakeriet 2005)

Den første platen jeg vil fortelle om er en helt rykende fersk plate, utgitt av norgesmesterne i gammeldans¹⁴. Jutullaget består av fem staute mannfolk som trakterer henholdsvis torader, bass og gitar – bygd opp slik et gammeldansorkester skal være bygd opp. Bassen tar seg av grunnslagene, gitaren kommer med etterslagene, mens de tre toraderspellerne spiller melodi og ofte en svært fyldig annenstemme. Det finnes to solonummer på platen, som letter opp et forholdsvis tett gammeldanslydbilde. De har vært i studio med Terje Hong som tekniker og medprodusent, noe som gjør at det er et solid håndverk bak lyden. Coveret er også i typisk gammeldanscoverstil, om det er noe som kan kalles det. På framsida er alle fem i aksjon, med ulik kvalitet på bildene, mens det inni er fyldig omtale av musikere og slåtter.

Dette er kanskje ikke platen som du skal nevne om du er i lag med mange hardingfelespillere, for der er nemlig ikke torader helt stuereint. Dette fordi det i lange tider har vært nærmest full slåsskamp mellom de to leirene i folkemusikk; de som liker runddans og de som foretrekker bygdedans. Nå er dette blitt litt mer gemyttlig, men det er fremdeles en viss avstand – så pass deg for hvilken fest du er på. Er du på en fest hvor torader og gammeldans blir satt i høysete er dette platen å nevne. For på denne plata er gammeldansmusikken framført med en sikker dansetakt, og du kan sjelden trække feil eller mot takten. Dette er ikke bare grunnet bass og gitar, men ikke minst fordi toraderne spiller så rytmisk godt at det er en fryd å høre på.

Vil du nyte denne platen til fulle bør du samle en god gjeng med gammeldansentusiaster, finne et stort danselokale, leie noen eldre damer til å selge kaffe med mat. Alkoholens sørger deltagerne på festen selv for. Så er det bare å sette på random og repeat, og deretter danse uti de små morgentimer.

Lite nemmar (Jan Beitohaugen Granli, ta:lik 2003)

Denne platen er ikke platen du tar med deg til en toraderfest, og begynner å danse til – nei her må du over i den andre leiren. Vet du hvem Jan Beitohaugen Granli er, og befinner deg på en hardingfelefest, og attpåtil har med deg denne plata – da er du rett og slett midtpunktet. Granli er regnet som en av Norges beste dansespellemenn, og har vært norgesmester i hardingfele flere ganger. Han spiller med en kraft og intensitet som er utrolig, og gir virkelig danserne en danseopplevelse de sjelden får. Selve innspillingen er godt utført med Anders Røine som produsent, og coveret er i den stilen plateselskapet ta:lik har lagt seg på.

Problemet med denne plata er at det ikke er like enkelt å bare begynne å danse springar som det er å danse polka. Men med en slik musikk, er det ikke lange øvingstiden på grunntrinnene før du klarer å tråkle deg gjennom en springar. Har du ikke sett dansen før kan faktiske platen hjelpe deg med det. Dette er en plate som både har musikk og film på seg, og som du da har skjønt finnes det en video av dansen. Denne kortfilmen vant faktisk kortfilmfestivalen Zoomin, og er morsom i tillegg til å være en god ambassadør for springaren fra Valdres. Så rydd unna bord og stoler på kjøkkenet, sett på plata på full guffe og dans til morgenduggen ligger frisk på trammen.

¹⁴ Dette er et annet ord for runddans, som ble kalt gammel dans i forhold til den mer moderne swingen eller tangoen.